

„Érdemes talentumokat megsokszorozó, szétesztő tanárnak, prófétának lenni...” Végler Gyula (1853–1930)

A 19. században erőteljesen polgárosodó Székelykeresztúr elsősorban iskolái által vált jelentőssé, és képezte nemcsak Keresztúrszék oktatási központját, de vonzotta egész Erdély, sőt a történelmi Magyarország területéről is a tanulni vágyó diákokat.

A város fejlődését volt hivatott szolgálni a három település közigazgatási egyesítése mellett a művelődési egyesületek, jótékony célú társaságok létrejötte, a társulásokba tömörülő iparos réteg vagyoni és erkölcsi felemelkedése is.

A keresztúri oktatás 1568-as kezdeit figyelembe véve, a 17. században már működő református iskola mellett a város legjelentősebb oktatási intézménye az 1793-ban létesített ötosztályos unitárius gimnázium volt, majd báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter látogatásának eredményeként 1870-ben itt helyezte el a kormány a Székelyföldnek szánt egyetlen tanítóképző intézetet, amely az alapítását követő évtizedekben Keresztúr művelődési és társadalmi életére is jótékony hatással volt. Az

iskolák a színvonalas oktatás és foglalkoztatás jó hírével, a város pezsgő művelődési életével vonzották a tanítókat, tanárokat, akik gyakran messze földről pályáztak egy-egy tanári állás betölthetésének jogáért.

Közülük a legjelentősebb személyiségek egyike Végler Gyula zenetanár volt, aki Székelykeresztúrt választotta munkás életének színhelyéül. 1876. szeptember 16-án kinevezték a tanítóképzőhöz zene- és énektanárnak, ahol kezdetét vette egy sikeres és eredményekben bővelkedő, köztiszteltben végigharcolt 30 éves pedagógusi pályája.

Végler Gyula 1853. január 23-án született a Bács-Bodrog megyei Ó-Szivacson Végler János római katolikus kántortanító és Gerner Anna gyermekeként.

Elemi iskolai tanulmányait édesapja keze alatt végezte. A zenei tanulmányokban olyan szintű eredményt ért el, hogy 1866-ban a budapesti Nemzeti Zenede felsőbb osztályába nyert felvételt, ahol négy év tanulás után zongora- és zenetantból jelesre diplomázott.

Végler Gyula (1853–1930)

1866–1868 között két évet a budapesti főreáliskolában járt. Bár hivatott lett volna, anyagi lehetőségei korlátot szabtak az akkori időkben szokásos, magasabb szintű, ám költséges külföldi tanulmányoknak. Megélhetését keresve fogadta el koronkai gróf Tholdalagi Viktor kedvező állásajánlatát, akinek házában két éven keresztül zongorát, hegedűt, valamint német nyelvet és rajzot tanított.

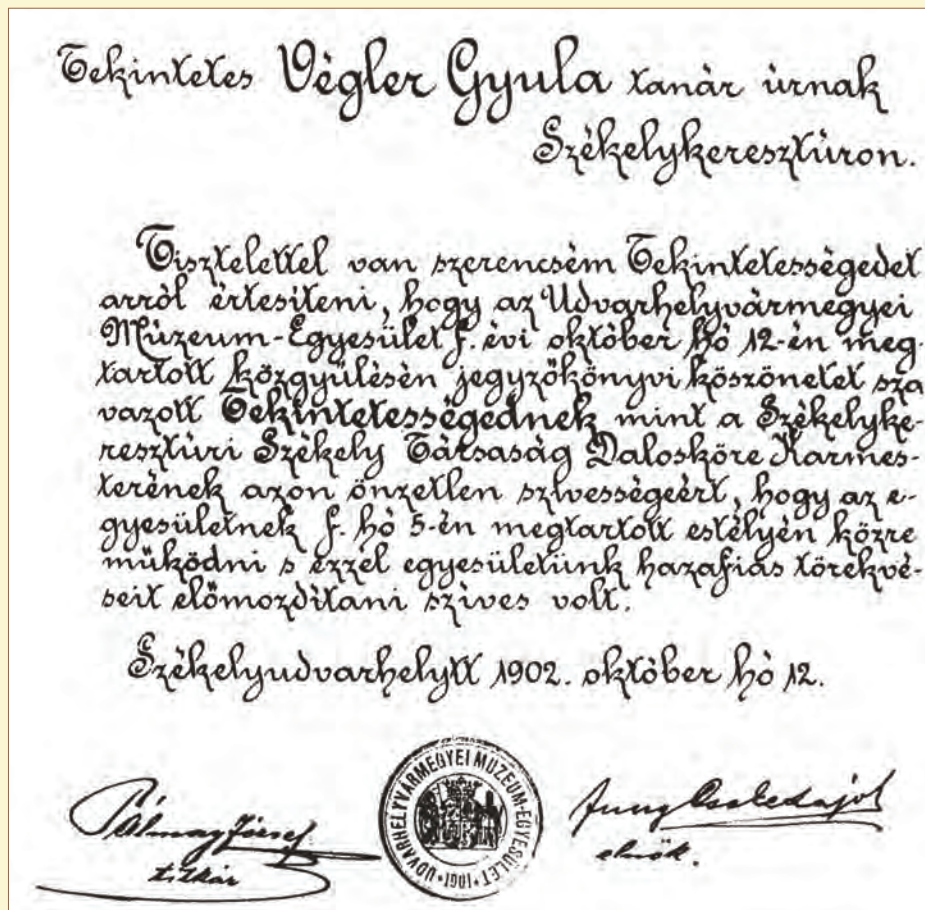
Koronkai tartózkodása alatt egyszerű falusi földművesekből szervezett egy dalkört, amely, mint azt önéletrajzában lejegyzte, „összhangzatos éneklésével sokszor emelte a koronkai ev. ref. hívek templomi áhitatát”.

Ez az önként vállalt feladat és karvezetői tevékenység előzménye volt annak a közművelődésért tenni akarásnak, amely Végler Gyulában székelykeresztúri tanársága idején teljesedett ki.

Ilyen kedvező indítás után Koronkáról Marosvásárhelyre költözött, ahol több előkelő családnál zongoratanítást vállalt. Zenei pályája szempontjából különösen meghatározó volt az a tény, hogy megválasztották a *Marosvásárhelyi Zenekedvelők* és a *Marosvásárhelyi Dalkör* egyletek oktatására és vezetésére. E minőségében 1872 és 1876 között alkalma nyílt lendülete és szakértelme bőséges kimutatására. Az elismerés nem is váratott sokáig: a székely főváros tanácsa Végler Gyulának kiváló szakismeretért és eredményeiért évi 200 Ft tiszteletdíjat helyezett kilátásba.

Marosvásárhely zenei életében fontos momentum volt 1874, amikor három lelkes muzsikusként – Dicső Béla, Végler Gyula és Mentovich Gyula – megalakí-

Az Udvarhely vármegyei Múzeum Egyesület köszönőlevele, 1902

*Végler Gyula zongorája
(a család tulajdonában)*

tották a Marosvásárhelyi Zenekedvelők Egyletét. Ennek célja a zeneművészet terjesztése, továbbá egyházi és világi zeneművek tanítása és előadása volt. Az egylet művezetője, karmestere Végler Gyula lett. Marosvásárhelyen kifejtett munkásságának egy késői, száz év elteltével tanúsított elismerése volt, amikor 1972-ben a II. Marosvásárhelyi Zenei Napok kamarazene hangversenyét Végler Gyula Szerenád vonós sextettjével nyitották meg, így hangsúlyozva szerepét a 19. századvégi város zenei életében és annak intézményesítésében.

1876-ban a székelykeresztúri magyar királyi állami tanítóképezdénél megürrült a zene- és énektanári állás. Ekkor a mindössze 23 éves Végler Gyula úgy döntött, hogy megragadja a biztosabb jövedelmet ígérő lehetőséget. Az intézmény alapításának 6. esztendejében érkezett ide tanárnak, amikor az iskola még nem rendelkezett saját épülettel, a város különböző helyein béreltek termeket, olyan év is volt, hogy egyszerre három házban zajlott a tanítás.

**Az ének- és zenetanítás
Székelykeresztúron**

Székelykeresztúron megkezdett tanári pályája első évében, 1876-77-ben tanítóképző-intézeti főállása mellett az unitárius gimnáziumban is tanított harmóniát, és a kezdetektől jelen volt a város valamennyi társadalmi-művelődési eseményén, ahol zenei szereplésre alkalom nyílt. A város közönsége szívesen látta körében a fiatal tanárt. Ő maga már Keresztúrra való érkezése előtt tudatában volt annak, hogy egy kisváros szerényebb körülményeit választotta a nagyobb, zenei téren igényesebb és számosabb közönséggel rendelkező Marosvásárhely helyett. Ám az írott források adatai azt tükrözik, hogy Végler Gyula tudatosan vállalkozott erre a nagyszerű, értékteremtő munkára. Tudta, hogy a kisváros nagy iskolájában dőlnek el sorsok, eljövendő tanítói pályák határozatnak meg egy életre, és az onnan kikerülő, majdani falusi népiskolai tanítók vállára hatalmas súly nehezedik: a néptanításé, amelyben a magyar lélekhez oly közel álló zenének meghatározó szerep jut. Ebben az építő munkában kívánt teljes szakmai-emberi hozzáállással részt vállalni, és egész élete, munkássága bizonyította: sikeresen betöltötte a hozzá fűzött reményeket, a tanítás és emberség magasiskoláját becsülettel végigjárta.

Első tanítási évében, 1877. április 11-én több műsorszámban szerepelt a Jakab Elek-féle könyvtár megnyitása alkalmából rendezett gimnáziumi Könyvtár-ünnepélyen: népdalokat énekelt, zongorán játszott, de zeneszerzőként is a közönség elé lépett, amikor a képezdei ifjúság énekkara előadta a Kozma Ferencz által írt *Zürichi emlék*-et, amelynek zenéjét ő szerezte.

Tanítása első pár évében már színvonalas ének- és zenekart alakított ki növendékeiből. Az iskola tízéves fennállásának 1880. május 10-ei megünneplésén újból saját szerzeményével szerepelt. Az *Andante Sextette*-t képezdei növendékek adták elő, gordonkán maga Végler Gyula játszott.

A zenei tehetségek kibontakoztatására jó lehetőség nyílt az iskolai önképzőkör keretein belül, amelynek szakosztályaként működött a dalkör és a zenekör. Ezeknek külön hangjegytáruk, hangszerállományuk és vagyonuk volt. Mindkét szakosztály Végler Gyula vezetése és irányítása alatt állt. Ő volt a hangszerek öre, és mindazon zenei rendezvények indítványozója, amelyeket a hangszertár bővítése céljából létrehozott alap növelésére szerveztek.

1876–1885 között vezetése alatt az ifjúsági dalárda részt vett több városi művelődési rendezvényen, ünnepélyes istentiszteleten (főleg a helybeli római katolikus templomban), számos városi zeneestélyen és a jótékony nőegylet javára rendezett hangversenyeken. Az 1870-es évek második felében és a 80-as évek elején az ifjúsági zenekar minden május elsejének reggelén zenélt a taná-

roknál és az intézethez tartozóknál. E szokást azonban eltörölték, viszont még a 20. század elején is szokásban volt halottak napján a tanítóképző elhunyt tanárainak sírjánál gyászdalokat énekelni.

A tanítóképzői ének- és zenetanításban egyik legjelentősebb érdeme az, hogy felismerte: az egyházi énekben és zenében a növendékek – a tantervben kijelölt tananyag és óraszám mellett – nem nyerne teljes kiképzést, s így a felekezeti iskoláknál, hol kántori teendőket is el kellett később látniuk, a felekezeti tanítóképzők növendékei mellett sok esetben háttérbe szorulnak. Ezért indítványára és hathatós közbenjárására miniszteri engedéllyel a 3. és 4. osztályos növendékeket katolikus és protestáns csoportokra osztották, és hetente 2-2 órában az egyházi énekben és zenében fejleszthették magukat. E célból egy pedál harmóniumot is beszereztek, s Végler Gyula fardozását tiszteletdíjjal jutalmazták.

„...ami rám nézve még jelentékenyebb előismerés számba megy: az általam kezdeményezett oktatás helyességét azzal ösmerte el közoktatási magas kormányunk, hogy az egyházi zene-ének tanítást az állami tanítóképzőkben kötelezővé tette...” – írja a székelykeresztúri tanítóképző fennállásának 25. évfordulójára 1896-ban kiadott ünnepi értesítőben olvasható önéletírásában. Ebben az önvallomásban nevezi „titokzatos kis alakok”-nak a hangjegyeket, amelyeknek bűvöletében élt és alkotott, addigi munkássága lényegét öt pontban foglalva össze:

„Mióta az egyházi zene-ének oktatásával foglalkozom, két szólamra, népies

Tabló 1891-ből
(Végler Gyula a középső sorban,
jobbról a második)

kelykeresztúri Székely Társaság Daloskőrének karmestereként, a Kaszinó választmányi tagjaként, illetve az ösztönzésére 1911-ben megalakult Székelykeresztúri Filharmonikus Társaságnak előbb működő, majd hajlottabb korában pártoló tagjaként mindvégig meghatározó egyéniség volt a város művelődési életében. Számos korabeli műsorfüzet, híradás őrzi ennek emlékét. Szerzeményei és zongorajátéka szervesen hozzátartoztak Székelykeresztúr minden olyan ünnepélyes rendezvényéhez, ahol igényes zene csendült fel. Élete utolsó éveiben a Filharmonikus Társaság a legidősebb tagtársat tisztelhetette benne, és haláláig meg is maradt ebben a minőségben.

1925. november 14-én tanítványai és tisztelői jubileumi ünnepséget rendeztek Székelykeresztúron a tanügy és a társadalmi élet terén való 50 éves működésének alkalmából. A felemelő rendezvényért az ünnepelt köszönetét fejezte ki barátainak és tanítványainak, a Székelykeresztúri Filharmonikus Társaságnak, amely a szervezést nagy odaadással végezte. „Életem a székely dal és magyar zene művelésében telt el. Áldom az Istent, hogy engedte megérem annak boldog megtapasztalását, hogy nem működtem hiába...” – fogalmazta meg érzéseit.

A Végler Gyula életét és munkásságát kutató a méltatások gazdag tárházát találja a korabeli magyar sajtóban. Ezek mindegyike az erdélyi zenei életért végzett munkájának jelentőségét hangsú-

modorban, kidolgoztam és ugyanilyen, de a fokozottabb műigényeknek is megfelelni képes orgonakísérettel szereltem föl az összes erdélyi ev. ref. és unitárius egyházi énekeket, melyeket minden illető felekezeti tanítójelöltünk magával vihet az életbe.

Már idejövetelem után mindjárt több rendbeli kétszólamú hegedű-gyakorlatot dolgoztam ki, különösen figyelembe véve a népiskolákban való éneklés eshetőleges vezetését, melyeket tanítványaim az életbe víve, minden nehézség nélkül esz-közölhetnek.

Tanítványaim hangkőrének figyelembe vétele utalt a következő indulók és gyászdalok írására: az indulók: Előre! Itt a próba, az utolsó nagy próba! Riadó, stb.; gyászdalok: Búsán omolnak könnyeink..., Búsán kondul..., Mint a nap..., Oh keserves jajszó..., Szól a sírnak angyala.... Mindezek négyes férfikarra vannak írva.

Magasabb zenészeti igények figyelembevételével keletkeztek: Andante quasi moderato (vonós sextett), Góbécsárdás, Trió (hegedű, gordonka, zongora), Zürichi emlék (férfi kar, solo rész, zenekar- és zongorakísérettel).

Népies, meg komoly egyházi műzsám is megszólalt koronkint. Amazokhoz tartoznak: Míg azt mondják..., Késő ősz-szel..., A czimbalmos..., Csipkerózska, galagonya..., Nem gondolok..., Hej nekem hát..., Háborog a szívem..., Nehéz,

nehéz az élet..., Nyisd ki anyám..., Elragadta galambomat..., Siófokra megy a hajó..., A piacszor tövibe... (mindenik éneksolo zongorakísérettel). Utóbbiakhoz sorakoznak: Veni sancte Agnus Dei (g. és f. dűrban), Ave Maria, Domine ne in furore tuo, Miserere mei, Benediktus, Stabat mater, Oh édes Istenem, Térdre esve leborulok, Hol vagy István király? Requiem aeternam, Sanctus, sanctus, Hostias et praeces. (Mindenik orgonakísérettel. Utóbbi duett, a többi solo)."

1907-ben saját kérelmére nyugdíjba helyezték, de a város zenei életében továbbra is tevékeny részt vállalt. A Szé-

A tanítóképzőnek
1878–1911 között helyet adó épület
a Piac téren

A VÉGLER-ESTÉLY MŰSORA:

1. Horváth Lajos: Végler Gyula tanári munkássága.
  2. Végler: „Serenata“. Filharmonikus Zenekar.
  3. „ : „Eredeti székely népdalok“ Előadja a Nyikómenti Férfikar.
  4. „ : „A-moll concert“. Előadja: Haleksy A. zongorán kíséri a szerző.
  5. „ : „Esperanto Valse“. Filharmonikus Zenekar.
- S Z Ű N E T :**
6. „ : „Dalok“ zongorára 4 kézre, előadják: Szentmártoni K.-né és a szerző.
  7. „ : „Népdalok“ Énekli Nagy Lajosné, zongorán kíséri a szerző.
  8. „ : „Hegedű concert“. Előadja: Sándor M. zongorán kíséri a szerző.
  9. „ : „Székely dalok“. Előadja a „Nyikómenti Férfikar“.
  10. „ : „Góbé csárdás“. Filharmonikus Zenekar.

lyozza. „Bartók- s Kodály-féle gyűjtéseket megelőzően már súlyos munkát végzett e téren Végler, s az ő ismert szerénysége s elzárt vidéki volta okozta, hogy még idején nem léphetett ki a nyilvánosságra megbecsülhetetlen munkásságával” – írta a Székely Közélet 1925. november 29-ei száma, munkásságának jubileumi évfordulójára. A méltatás így folytatódik: „Végler Gyula a bácskai magyar földről a székelyföldre átplántált lelkével hamar megtalálta az elhelyezkedésének a működésének helyét. A dalteremtő Nyikó tövében ... azóta már sok feledésbe ment nota mind meg van rögzítve az ő szorgalmas munkája által. Ránk nézve, a székelysége ez az egyik nagyfontosságú munkássága. A fáradhatatlan teremtő erő ezeken kívül sok önálló s közismert darabbal szaporította zeneirodalmunkat. Alig van pl. gyűjteményes kiadás, ahol a Végler szerzeményével ne találkozunk, s melyek ne volnának dalárdáink kedvelt számai. Jellemző sokoldalú munkásságára, hogy az énekkari partitúrákon kívül zenekarra írt számos darabja van.

Harmadik igen fontos ága zenei működésének a székelyföldi zenei élet megteremtése tanítványai útján. Az idejövetele alkalmával itt talált zenei Sahaát termékenyítette. Tanítványai szintén jó muzikusok lettek, többen mint zeneszerzők is közismertek. Negyedik ága Végler

munkásságának a protestáns egyházi zene magas színvonalú fejlesztése, amelyet a katolikus művész nem a kiadott, nyomtatott zeneművek, hanem a tanítványai által széthordott s általa remekül harmonizált darabok útján ért el...”

1930. július 1-jén hunyt el Székelykeresztúron, ott is temették el római katolikus szertartás szerint, de felekezetre való tekintet nélkül mindenki gyászolta, hiszen nevét ismerte az egész székelység, az egykori Magyarország. Búcsúztak tőle a pályatársak, több mint ezer tanítványa, egyházak és a zenei élet képviselői.

„Meg kell emlékeznünk róla nekiünk, reformátusoknak is, hisz több évtizedes tanári működése alatt sok református gyülekezetünkbe kerültek ki kántorok az ő képzése alatt. A zene és egyházi ének iránti rajongó szeretettel gondosan képezte tanítványait gyülekezeti szolgálataira. Ma is ezek zengik templomainkban egyik igen szép szerzeményét: »Szeretlek, Isten, véghetetlen«” – olvashatjuk a Református Lelkészek Lapja 1930. augusztus 15-ei számában.

Az Unitárius Egyház 1930. július 15-ei száma a következőket közölte: „Végler Gyula. E név – bár tulajdonosa nem volt unitárius – megérdemli, hogy e lap hasábján gyászkeretbe foglaljuk... Végler Gyula nem volt unitárius, de sokat tett az unitárius egyházi zene fejlesztése ér-

Az 1925. évi jubileumi ünnepség műsora

dekében. A tőle örökölt kincs nagysága alig becsülhető föl. Méltó tehát hálánk, elismerésünk...”

A Székelykeresztúri Filharmonikus Társaság Végler Gyula emlékére 1000 lejes alapítványt tett az unitárius gimnáziumnál *Végler Gyula Zene Alap* címen. A cél a hangszerzenében, énekzenében és a zeneelméletben legkiválóbb tanuló valálkülönbség nélküli megjutalmazása.

Az értékteremtő életet élő, népéért és annak felemeléséért oly sokat fáradozó Végler Gyulát a legnagyobb tisztelettel emlegetjük. Egy ilyen kisvárosban, mint Székelykeresztúr, az igazi nagyság, tehetség mindig szerényen, a világ zajos eseményeitől távol esve munkált és termelt gyümölcsöt. Kitartása példázza, hogy itt, vidéki elszigeteltségben is – anélkül, hogy a provincializmus kisszerűségébe merült volna – lehetett olyant alkotni, ami bárhol a világban, mindenkor megállja a helyét.

Sándor-Zsigmond Ibolya

* Kiss János tanítóképző-intézeti tanárnak Végler Gyula temetésén mondott búcsúbeszédéből, 1930.

1. Családi levéltár, melynek rendelkezésemre bocsátásáért itt mondom köszönetet a sepsiszentgyörgyi Szabó Károly Attilának, Végler Gyula dédunokájának és családjának.
2. A Székelykeresztúri Állami Tanítóképző-Intézet 25 éves története s az 1894-95. iskolai évi állapota. Szerk. Borbély Sámuel. Székelyudvarhely, 1896. 48–50.
3. A Székely-Keresztúri M. Kir. Állami Tanítóképezde II. Értesítője az 1871/2–1875/6 kezdetéig terjedő négy évről. A képezdei igazgatótanács megbízásából a tanári kar közreműködésével összeállította Kozma Ferencz. Székely-Udvarhely, 1875. 62–65.
4. A székelykeresztúri M. Kir. Állami Tanítóképezde III. értesítője az 1875/6–1884/5-ig bezárólag terjedő tíz évről. A képezdei igazgatótanács megbízásából a tanári kar közreműködésével összeállította Kozma Ferencz igazgató-tanár. Székelyudvarhely, 1885. 104.
5. A Székelykeresztúri Filharmonikus Társaság jegyzőkönyvei. 1911–1930. A székelykeresztúri Molnár István Múzeum levéltárában.
6. Szabó Károly Attila: *Bartók és Kodály székelyföldi elődje: Végler Gyula*. Hargita Népe, 2010. július 2.

Végler Gyula által karra alkalmazott népdal (kézirat)

